

Fængselsvæsnets fæle fyre

Af Carsten Korsar

Direktoratet for Kriminalforsorgen har brugt 13 mio. kroner på at etablere tre afdelinger for 'negativt stærke fanger'. De årlige ekstra omkostninger ved driften løber op i ca. 4-5 mio. kroner. Fængselsvæsnets egne tal viser at det er uden nævneværdig effekt.

"Rockere styrer fængslerne", "Fange mishandlet med jernstang". Det var overskrifter af denne type, som tilsyneladende fik fængselsvæsnet til - i sidste halvdel af 90'erne - at beslutte at adskille de 'negativt stærke fanger' fra de øvrige. Formålet var at nedbringe antallet af frivillige enerumsanbringelser - en slags selvvalgt isolation. Tal fra Kriminalforsorgen viser imidlertid, at fangerne stadig søger enerum.

Der findes i øjeblikket tre afdelinger for negativt stærke fanger. Afdelingen på Statsfængslet i Nyborg er netop blevet permanent, og i Horsens indrettes en permanent, når det planlagte fængselsbyggeri er afsluttet. Afdelingen i Københavns Fængsler (Vestre Fængsel) blev taget i anvendelse den 1. april 2000. Officielt blev den midlertidige afdeling i Horsens taget i brug 1. marts 1999, men havde indtil da været anvendt til medlemmer af Hells Angels og relaterede til denne gruppe. Nyborgs afdeling for stærke fanger begyndte at fungere som 'midlertidig' 1. august 1998, og er dermed den, som der er længst erfaring med. Helt i overensstemmelse med sin karakteristiske logik har fængselsvæsnet først besluttet at gøre afdelingerne permanente - og derefter evaluere erfaringerne.

Den reelle forhistorie er følgende: For at få fængslernes enkelte afdelinger til at fungere socialt, har ledelsen gennem mange år blandet klientellet, altså velfungerende og dårligt fungerende. Det kaldes 'fortyndingsprincippet'. De dårligt fungerende udgør en stadigt stigende del af klientellet, og har gjort det gennem et par årtier. Det er navnlig stofmisbrugerne. Som det vil være mange bekendt, udviser disse meget sjældent social adfærd i den gængse betydning. For at få den praktiske dagligdag på en fængselsafdeling til at fungere, kræver det ofte fasthed og håndgribelig konsekvens. Det blev overladt til de *ressourcestærke* fanger, som langt fra altid var identiske med de *fysiske* stærkeste.

Baggrunden for fængselsvæsnets beslutning var - officielt - især de tiltagende problemer i forbindelse med narko, og de deraf følgende frivillige enerumsanbringelser. Samt den kritik, som dette rejste i offentligheden. Men også de frustrationer, som personalet i de lukkede fængsler oplevede i det daglige arbejde var af betydning. Forholdet mellem fanger og personale i de lukkede fængsler har altid været præget af reservation. Da personalets funktioner blev omdefinert ved indførelsen af begrebet 'enhedsfunktionærer', dvs. at de skulle løse flere opgaver - for eksempel som socialrådgivere for fangerne, var denne reservation overfor personalet en direkte forhindring for dets behandlingsmæssige nyorientering.

Blandt de socialt velfungerende - altså *stærke* - fanger var det ikke velset at pleje for tæt omgang med fængselsbetjentene. For at få indhold og mening i deres arbejde indså de sidstnævnte derfor nødvendigheden i at udskille de meningsdannende fanger med prestige fra de øvrige. Meget dramatiske beretninger om livet i danske fængsler fandt vej til mediernes. Samtidigt viste DR den drama-dokumentariske serie,

"Fangerne fra Oz", om forholdene i USA's fængsler. At det fik mange til at drage fejlslutninger om forholdene i danske fængsler, kan hæves over en hver tvivl.

Det er fængselsvæsnet, der afgør hvor en fange skal afsone. Officielt beror afgørelsen altid på en konkret og individuel vurdering. Det er forvaltningslovens minimumskrav. Fanger og nu løsladte fanger hævder imidlertid, at tilhørs- og bekendtskabsforhold til kendte grupperinger i blandt andet biker-miljøerne *automatisk* udløser anbringelse på en afdeling for stærke fanger. I mange tilfælde giver det *ikke* anledning til protester. Dels fordi det kan være en fordel at afsone sammen med andre, som man i forvejen kender og har interesser tilfælles med, og dels fordi det for nogle kan være forbundet med en vis prestige at være anbragt på en "stærk" afdeling. Enkelte søger af egen drift anbringelse her.

De sidste tal fra opgørelserne i de lukkede fængsler, som er de eneste hvor anbringelse i frivilligt enerum forekommer, er fra år 2000. Set over en femårs-periode er det samlede antal anbringelser i frivillig enerum i alle lukkede fængsler faldet fra 791 i 1995 til 595 i 2000. Da der ikke på forhånd var fastsat noget succeskriterium af fængselsvæsnet, kan det ikke vides om målet er nået.

Statsfængslet i Nyborg har længst erfaring med 'stærke afdelinger'. Inspektør Jens Tolstrup beretter om mere fredfyldte tilstande i sit fængsel, men at det langt fra er nogen søndagsskole. Han fortæller samtidigt, at man her har indrettet to såkaldt beskyttede afdelinger, hvor fanger, som anmoder om at afsone i enerum, bliver tilbudt plads - hvilket mange accepterer. Disse har særskilte arbejdspladser til fangerne, der også kommer på separat gårdtur - alt sammen fordrende elementer i driften af fængslerne. Samtidig bliver det vanskeligere at lave egentlige fællesarrangementer for hele fængslet. Tilsvarende afdelinger findes i andre lukkede fængsler. Videre oplyser han, at mange også har gæld for narko, som de ikke kan betale, og derfor vælger det, der af fangerne kaldes 'gælds-fængsel' - altså frivilligt enerum. Han tilføjer, at nogle også ønsker enerum blot for at komme væk fra stofmiljøet i fængslet, og undertiden for at komme på den såkaldte kontraktafdeling, hvor fangerne skal have været stof-frie i 6 uger. Opholdet her er mere lempeligt end på en almindelig fængselsafdeling, blandt andet med en større grad af relativ frihed og flere bevillinger.

Der er således ikke uenighed om, at inddrivelse af gæld hos skyldnere i mange tilfælde er årsag til at fanger går i enerum, selvom det ikke er den eneste. Ingen anfægter, at inddrivelsen i nogle tilfælde følges af vold, og at langt fra alle voldsepisoder i fængslerne bliver oplyst for fængselsledelsen. Det er en uskreven lov, at fanger ikke angiver hinanden. Det er derfor

utvivlsomt rigtigt, når fængselsvæsnet anfører, at man kun ser 'toppen af isbjerget'. Det gælder også i det øvrige samfund, selvom anmeldelser af vold er hyppigere end tidligere. Men at konkludere på baggrund af ukendte tal, de såkaldte 'mørketal', kan - når det resulterer i indgribende foranstaltninger overfor en gruppe fanger, som er svært at definere - være en usikker affære.

Som fængselsinspektøren fra Statsfængslet i Nyborg bekræfter, er der stadig problemer med stoffer. Ser man på anbringelserne i *tvunget* enerum 'for at hindre strafbar virksomhed' fra Statsfængslet i Nyborg, så kan der konstateres et beskedent fald i antallet for år 2000. Hvorvidt det skyldes statistiske tilfældigheder, kan ikke udledes af opgørelsen. Men mistanken kan næppe have været meget alvorlig, da ingen administrativt har været anbragt i enerum over 28 dage. Det skal dog bemærkes, at alvorligere tilfælde af narko-kriminalitet almindeligvis vil blive overdraget til sædvanlig politi-efterforskning. I alle fængselsvæsnets institutioner blev fanger i år 2000 i 3.078 tilfælde idømt disciplinærstraffe 'for overtrædelse af straffelovgivningen' Heraf 696 ubetinget strafcelle, 150 betinget strafcelle og 2.232 bøder, der ikke kan overstige en uges arbejdsdusør ("løn"). I langt de fleste tilfælde vil der have været tale om besiddelse eller salg af euforiserende stoffer, eventuelt besiddelse af for store kontantbeløb.

Forud for etableringen af afdelingerne for negativt stærke fanger advarede flere repræsentanter for fangerne om at det ville være formålsløst. "Andre vil blot rykke ind og overtage deres plads i hierarkiet", sagde de. Fængselsvæsnets egne tal for opgørelsen af anbringelser i *tvunget enerum* (for at forebygge voldsom adfærd) fra Nyborg udviser ingen markant ændring. Der kan være tale om voldsom adfærd overfor såvel personale, som andre fanger. Gennemsnittet er fem anbringelser om året. Når disse sammenholdes med de dramatiske skildringer af volden i fængslerne, som blev formidlet af pressen, vil det sikkert vække undren hos mange at fængselsvæsnet alligevel tog dette skridt.

Det billede, som blev opbygget af forholdene i de lukkede fængsler forud for etableringen af afdelingerne for 'negativt stærke fanger', svarede ikke til virkeligheden. Fængselsvæsnet har fjernet nogle, som til en vis grad er 'rollemodeller'. Det vil de fortsat være. Men samtidigt er der opstået et vakuum, som personalet ikke kan opfylde. De velfungerende fanger blev valgt som talsmænd, såkaldte 'velfærdsmænd' og deltog engageret i forberedelsen af arrangementer for deres medfanger, for eksempel sports- og musikarrangementer. Og netop i kraft af deres større sociale tilpasningssevne og funktionsgrad er de stær-

ke fanger i stand til gøre tilværelsen mere tålelig end normalt på en fængselsafdeling. De kan selv organisere deres hverdag - uden intervention fra personalet.

Det næsten klassiske eksempel var Afd. B III på Statsfængslet ved Vridsløselille, der i sammenligning med fængslets øvrige afdelinger nærmest havde et luksuriøst præg, og derfor var den af fangerne mest søgte afdeling. Der blev passet godt på inventaret, den hårde narko blev holdt ude og der blev lavet interne arrangementer, eksempelvis fælles middage til afveksling fra den tidligere ret trivielle fængselsmenu. I praksis var den 'selvstyrende', idet personalets rolle stort set var reduceret til at låse døre, behandling af ansøgninger og andet administrativt arbejde. En betragtelig del af fangerne på B III havde tilknytning til Hells Angels.

Det faldt utvivlsomt mange fængselsbetjente for brystet, at fangerne på B III trivedes. Og måske især dem, som arbejdede på fængslets øvrige afdelinger, hvor der ofte forekom uro som følge af det efterhånden mere og mere belastede klientel. De velfungerende fanger har traditionelt altid været afvisende overfor personalets ønske om at lægge et socialpædagogisk indhold ind i dets arbejde. Og man kan diskutere om det har været hensigtsmæssigt, at fængselsvæsnet har givet nyansatte det indtryk, at det var de opgaver, som de forventedes at skulle løse. Skuffelsen og frustrationen over fangerens afvisning måtte indlysende nok opleves endnu stærkere.

På den baggrund kan opsplitlelsen af de enkelte fængsler i 'specialafdelinger' være logisk nok. De såkaldt 'negativt stærke fanger' - som fængselsvæsnet har valgt at udtrykke det - har som helhed heller intet at indvende mod at være adskilte fra det belastede klientel. Mange af dem afsoner lange domme, og foretrækker at afsoningen glider uden unødvendige problemer. Jo mindre personalet blander sig, des bedre for dem. Og da samfundets officielle og erklærede holdning er, at straffen for overtrædelse af landets love er *fribedsberøvelse* - og ikke andet - ville det forekomme naturligt at være tilfreds hermed. Men tilsyneladende har man fra politisk side ønsket at gøre afsoningen på de 'stærke' afdelinger mere belastende. Det er mislykkedes.

De velfungerende fangers anke mod at være anbragte på særlige afdelinger angår derimod hovedsageligt beslutningsgrundlaget. Nemlig den pressekampagne, som Dansk Fængselsforbund (fængselsbetjentene) førte forud for beslutningen. I denne fik fangernes repræsentanter kun lejlighedsvist mulighed for at udtrykke sig. Og det blev mere end antydet, at de kun var marionetter for de 'stærke' fanger.

Imidlertid kan ingen beskylde pressen for større nidkærhed, når det drejer sig om at checke eller krydschecke de udsagn, som den bragte fra fængselsbetjentene i særdeleshed, og fra fængselsvæsnet i almindelighed. Det er uligt nemmere at lave et telefoninterview med hvem, der nu måtte være for hånden, end at søge aktindsigt i anonymiseret form - og med en fanges tilfaldelse. Når det så samtidigt måske kan rokke ved det bekvemme fjendebillede, som samme presse - i oplagstallets hellige navn - møjsommeligt har opbygget for at imødekomme læsernes daglige behov for et behageligt lille gys, så vil det være indlysende for selv de mest tungnemme, at ordentlig research med stor sandsynlighed fravælges.

Ingen - ej heller kritikerne af de 'stærke' afdelinger - hævder, at de her anbragte fanger hyppigt har frekventeret søndagsskolen. Heller ikke at de har kvalificeret sig til et fængselsophold af længere varighed. Men at udpege dem som hovedårsagen til, at fængselsvæsnets forsøg på at 'resocialisere' har været en eklatant fiasko i flere årtier, er blot at gøre dem til bekvemme syndebukke - i et forsøg på at dække over egne mangler.

Da B III på Vridsløselille blev gjort til en særlig "isolutionsafdeling" for Hells Angels medlemmer, reagerede de øvrige fanger med en månedlang aktion hvorunder de selv blev isolerede. Hvis påstandene om Hells Angels terrorregime over andre - svage - fanger havde været i overensstemmelse med virkeligheden, ville den logiske reaktion fra disse have været fortsat at lade dem sidde i isolation. Men fængselsledelsens disposition afstedkom - uventet - en meget kraftig reaktion fra de påståede ofre for Hells Angels misregimente.

Hvis der overhovedet kan drages en konklusion, uden at kende fængselsvæsnet dybereliggende motiver for beslutningen om at oprette afdelinger for stærke fanger, så kan den kun være at det har 'skudt sig selv i foden'. De frivillige enerumsanbringelser er langtfra bragt til ophør, narko-problemerne eksisterer stadig og klientellet i fængselsvæsnet har en stadig ringere social funktionsgrad, som personalet på grund af mangelfuld uddannelse ikke magter at forbedre.

At forebygge kriminalitet er en del af formålet med fængselsvæsnet virksomhed. Der er to afgørende grunde til at afdelingerne for negativt stærke fanger modvirker dette: For det første øger det de pågældendes følelse af at være *udstødte* - samtidigt med at det giver dem en *martyrrolle*. For det andet fastholder det dem i kriminalitet. Samfundets har kun opnået at styrke sammenholdet og fællesskabsfølelsen blandt de stærke fanger.

Carsten Korsar er freelance journalist.